

19. Yüzyılda Karşılaştırmalı Eğitim Denemesi:
**ANGLO-SAKSONLARIN
ÜSTÜNLÜĞÜNÜN
SEBEPLERİ NELERDİR?**

yazarı: *Edmond Demolins*

çevirmenler: *A. Fuad-A. Naci*

dizi editörü: *Bahri Ata*

yayıma hazırlayanlar:

Oğuzhan Karadeniz

Harun Er

Sinan Ateş

Melike Faiz

Melek Körükcü

Zafer Tangülü

6. Baskı

Yazar: Edmond Demolins
Dizi Editörü: Bahri Ata

**19. Yüzyılda Karşılaştırmalı Eğitim Denemesi:
ANGLO-SAKSONLARIN ÜSTÜNLÜĞÜNÜN SEBEPLERİ NELERDİR?**

ISBN 978-605-318-128-6

Kitabın Orijinalinin Künyesi:
À quoi tient la supériorité des Anglo-Saxons?
Edmond Demolis (1868), Paris
Kitabın Osmanlıca Çevirisinin Künyesi: Çeviren: A. Fuad, A. Naci
Basım ve Yayın: İbrahim Hilmi Kitaphane-i İslam ve Askeri Yayınevi

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2023, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınev**idir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Nisan 2015, Ankara
6. Baskı: Mart 2023, Ankara

Yayın-Proje: Ferdi Akkaya
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Edmond Demolins, 1852’de Marsilya’da doğan ve 1907’de Verneuil’de hayata veda eden ünlü Fransız sosyolog, tarihçi ve eğitimcidir. Babası fizikçi olan Demolins orta öğrenimini Mongre Cizvit Kolejinde tamamlamış, 1873 yılında Paris’e yerleşmiştir. Burada 1881 yılında Reforme Sociale (Sosyal Reform) isimli dergiyi kurarak müdürlüğünü yapmıştır. 1886’da Science Sociale (Sosyal Bilim) dergisini, eğitim alanında kendi geliştirdiği programları uygulamak için 1898 yılında Ecole des Roches’i kurmuştur.

Edmond Demolins’in eğitime ilişkin düşünce ve fikirlerini yansıttığı, Anglo-Saksonlar hakkında sosyal hayata dair kapsamlı bir araştırmayı içeren “Anglo-Saksonların Üstünlük Sebepleri Nedir?” isimli bu eseri en önemli çalışmaları arasındadır. Demolins bu çalışmada, Anglo-Sakson halkların üstünlüğünü onların eğitim sisteminden yola çıkarak açıklamaya çalışmıştır. Elinizdeki bu kitap toplam üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, “Bir Anglo-Sakson İle Bir Fransızın Okuldaki Hâlleri”, ikinci bölümde, “Fransız ve Anglo-Saksonların Özel Hayatları”, üçüncü bölümde ise “Fransız ve Anglo-Sakson’un Dış Hayatı” yer almaktadır.

Demolins’in Anglo-Saksonların üstünlük sebeplerini farklı boyutları ile karşılaştırmalı olarak incelediği kitabını, günümüz Türkçesine uyarlamak iki yıla varan yoğun ve özverili bir çalışma süreci içerisinde gerçekleşmiştir. Kitap orijinal dilde Fransızca basılmış ve bu basımdan Osmanlıcaya tercüme edilmiştir. Yaptığımız çalışmada Edmond Demolins’in “Anglo-Saksonların Üstünlük Sebepleri Nedir?” isimli eseri Osmanlıca basımdan günümüz Türkçesine tercüme edilmiş ve bu sadeleştirme esnasında eserin orijinaline sadık kalınarak daha nitelikli bir yapıya kavuşmasına imkân sağlanmıştır. Eserin içeriği, ortaya koyduğu eğitimsel gerçeklikler ve farklı düşünsel boyutlarıyla bu çalışmanın özellikle akademisyen, öğretmen ve öğrencilere faydalı olacağını ümit ediyoruz.

Şüphesiz ki her bilimsel çalışmanın arkasında ilgi, merak, emek ve bir süreç vardır. Ancak tüm bu unsurları içinde barındıran ve bunlara ilham kaynağı olan duygu ise motivasyondur. Bu anlamda gerek ekip olarak çalışmaya başlamamızda gerekse bu kitabın hazırlanma sürecinde bize fikirleriyle yön veren, motive eden ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocamız Doç. Dr. Bahri Ata’ya sonsuz teşekkürlerimizi sunarız. Ayrıca çalışma boyunca ilgi ve yardımını esirgemeyen kıymetli hocamız Prof. Dr. Mustafa Safran’a minnettarız. Son olarak bu çalışmanın sizlere ulaşmasını sağlayan başta Sayın Servet Sarıkaya olmak üzere tüm Pegem Akademi Yayıncılık ailesine de teşekkür ederiz.

SADELEŐTİREN VE YAYIMA HAZIRLAYANLAR

Yazar	Kurum
Bahri Ata, Prof. Dr. (Dizi Editörü) ORCID No: 0000-0002-2214-0560	<i>Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi</i>
Oğuzhan Karadeniz, Doç. Dr. ORCID No: 0000-0002-1717-861X	<i>Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Ereğli Eğitim Fakültesi</i>
Harun Er, Doç. Dr. ORCID No: 0000-0002-0454-6807	
Sinan Ateş, Doç. Dr. ORCID No:0000-0001-9650-8340	<i>Hacettepe Üniversitesi, Rektörlük</i>
Melike Faiz, Doç. Dr. ORCID No: 0000-0001-8070-6086	<i>Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi</i>
Melek Körükcü, Doç. Dr. ORCID No: 0000-0002-7824-3497	<i>Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Eği- tim Fakültesi</i>
Zafer Tangülü, Doç. Dr. ORCID No: 0000-0003-1596- 442x	<i>Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi</i>

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....iii

GİRİŞ

Edmond Demolins'in Eğitim Anlayışı ve Türk Siyasi-Düşünsel Hayatına Etkisi..... 1

Edmond Demolins'in Eğitim Anlayışı 1

Edmond Demolins'in Türk Siyasi ve Düşünsel Hayatına Etkisi 7

1. BÖLÜM

BİR ANGLO-SAKSON İLE BİR FRANSIZ'IN OKULDAKİ HÂLLERİ

Fransız Eğitim Şekli Fayda Sağlıyor mu?..... 9

Alman Eğitim Metodu Fayda Sağlıyor mu?..... 14

İngiliz Eğitim Metodu Verimli Oluyor mu?..... 28

Çocuklarımızı Nasıl Büyütmeliyiz? 44

2. BÖLÜM

FRANSIZ VE ANGLO-SAKSONLARIN ÖZEL HAYATLARI

Fransız Eğitim Yöntemi Doğumların Azalmasına Sebep Oluyor 57

Fransa'da Geçerli Olan Eğitim Metodu Fransa'nın Ekonomik Durumunu
Bozuyor 69

İngiliz Eğitimi Hayat Mücadelesine Nasıl Alıştırıyor? 75

İngiltere'de Ailelerin Oluşum Şeklinin Anglo-Sakson Milletinin Üstünlük
Kazanmasındaki Etkisi 89

3. BÖLÜM

FRANSIZ VE ANGLO-SAKSON'UN DIŞ HAYATI

Fransa ve İngiltere'de Siyasi Memuriyet 105

Anglo-Saksonlar Sosyalizme Niçin Fransız ve Almanlardan Çok Karşı Geliyor?.... 119

Bir Fransız ile Bir Anglo-Sakson'un Vatan Hakkındaki Anlayış Şekilleri Birbirine Zıttır	136
Fransızlar ve Anglo-Saksonlar Yardımlaşmayı Farklı Şekilde Anlıyorlar.....	147
Mutlu Bir Hayat İçin En Uygun Toplumsal Hâl Hangisidir?	155
Ahlaki Etkinin Yetersizliği ve Toplumsal İlerlemenin Açık Alametleri	167
DİZİN	181

GİRİŞ

EDMOND DEMOLİNS'İN EĞİTİM ANLAYIŞI VE TÜRK SİYASİ-DÜŞÜNSEL HAYATINA ETKİSİ

A. Edmond Demolins'in Eğitim Anlayışı

Sosyolog, tarihçi ve eğitimci kimliği ile tanınan Edmond Demolins 1852 yılında Marsilya'da doğmuş, 1906'de Verneuil'de hayata veda etmiştir. Babası fizikçi olan Demolins orta öğrenimini Mongre Cizvit Kolejinde tamamlamış, 1873 yılında Paris'e yerleşmiştir. Burada 1881 yılında *Reforme Sociale (Sosyal Reform)* isimli dergiyi kurarak müdürlüğünü yapmıştır. 1886'da *Science Sociale (Sosyal Bilim)* dergisini, eğitim alanında kendi geliştirdiği programları uygulamak için 1898 yılında Ecole des Roches'i kurmuştur.

Sanayi devrimi ile Avrupa toplumlarının düzeni değişmiş, düşünürler bu değişime farklı açılardan yaklaşmışlardır. Auguste Comte bir fizikçi olarak; tarihi ve sosyal olayları fizik mantığıyla ele alarak kendisine has "yasa"lar geliştirmiştir.¹ Aynı zamanda maden mühendisi olan Fransız sosyolog Frederic Le Play² ise

1 Mustafa Ergün, "Prens" Sabahattin Bey'in Eğitim Üzerine Düşünceleri, Kuramsal Eğitimbilim, (2008), 1 (2), s.1.

2 Fransız düşünürüdür. A. Comte ve Durkheim'dan sonra toplum biliminin (sosyolojinin) ikinci kurucusudur. Monografi metodunu ilk defa kullanan sosyologdur. Bu metot deneysel bir metottur. Zamanının hükümetince madencilik üzerinde çalışmalar yapmakla görevlendirilmişti. Bu fırsattan yararlanan Le Play tüm Avrupa'yı dolaşarak monografi metoduyla işçi ailelerini inceleme fırsatını bulmuştur. Toplumsal bunalımların kaynağını, aile içindeki mirasın dağılışı şeklinde çözer. Ona göre, ailenin ve dolayısıyla da toplumun sağlam kalabilmesi için mirasın bölünmeden geçmesi gerekmektedir. Toplumsal sarsıntılar hep mirasın bölünmesinden ileri gelir. Ona göre üç türlü aile vardır. 1-Ataerkil (partiyarkal), 2-Kök, 3-Kararsız aile, Ataerkil aile ve kök ailede miras doğrudan, parçalanmadan kuşaktan kuşağa geçiyor, mal dağılmıyor, âdet, töreler, gelenekler devam ediyordu. Bu yüzden bu iki aile sağlam ailelerdir. Kararsız ailelerde ise miras çocuklar arasında bölüşüldüğünden ailelerde gelenekler bozulur. Ailede düzensizlik başlar. Bu düzensizlikler giderek toplumsal bunalımlara dönüştüğü, fikrini savunur. Toplumun sağlığını ailenin sağlığına bağlamıştır. Baykan Sezer, *Batı Dünya Egemenliği ve Endüstri Sosyolojisi*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi yay., T.T.K. Basımevi, Ankara, 1997.

toplumsal olaylara sosyal açıdan yaklaşmış, sosyolojide ilk defa gözlem tekniğini uygulamıştır. Le Play araştırmalarında toplumun en küçük birimi olan aileyi ele almıştır. Özellikle çevrelerine daha çok bağlı olan işçi aileler ve dar gelirli aileler üzerine araştırma yapmıştır. Çalışmaları sonunda toplumları kamucu toplumlar ve bireyci toplumlar olmak üzere iki gruba ayırmıştır. O'na göre toplumlarda Doğu'da cemaat Batı'da birey hâkimdir. Özel teşebbüs ve bireycilik desteklenmelidir. Bireyci aile tipi ideal aile tipidir.

Le Play'ın karmaşık aile sınıflaması, dünya üzerindeki toplumların farklılıklarını açıklayan 'toplum tasnifi' kuramına dönüştürülmüştür. Bu yaklaşım, dünya üzerindeki toplumları "bireyci" ve "kamucu" şeklinde iki grup hâlinde değerlendirmektedir. Bu ayrımla, toplumların gelişmişlikleri ya da geri kalmışlıkları açıklanmak istenmiştir. Aile biriminin tipinden başlanarak toplumların gelişmişlik seviyesi bilimsel olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bu durumda dünyanın gelişmiş toplumları bireyci aile (bireyci toplum) tipine, geri kalmış toplumları da geniş aile (kamucu toplum) tipine sahip toplumlardır.³ Bireyci toplumlar; sabit ve kararsız olarak iki gruba, kamucu toplumlar; taslak, gelişmiş ve sarsılmış olmak üzere üç gruba ayrılmıştır.⁴ Kamucu toplumlar merkezîyetçi, bireyci toplumlar ise âdem-i merkezîyetçi yapıdadır.⁵

Kamucu (bütüncü) toplumlarda bireyler aile, devlet gibi zümrelerin koruması altında yetişecek biçimde eğitilmektedirler. Bireyci toplumlarda bireyler kendisinden başka bir güce dayanmayan, kendi kendine yeten kişisel girişkenliği gelişmiş insanlar olarak yetişirler.⁶ Kamucu topluluklar her şeyi devletten bekleyen, kendi kendini idare edemeyen fertlerden oluşmaktadır. Böyle bir toplulukta bireylerin özgürlükleri sınırlıdır. Merkezi iktidar istediği takdirde ferdi özgürlüğü kısıtlayabilmektedir. Bu tür topluluklar ya Batılılaşmak ya da Batı karşısında yok olmak zorundadır. Bireyci toplumda sosyal yapının temeli ferttir. Bireysel hayat kamu hayatından daha önemlidir. Merkezi otorite sınırlanmıştır. Kuvvetler ayrılığı, mahalli idare veya âdem-i merkezîyet gibi siyaset kavramları toplum hayatının dayandığı temellerdir. Birey özgür bir şekilde aktiftir ve sosyal yapıyı oluşturmaktadır.⁷

Le Play'ın bu yaklaşımı öğrencisi Edmond Demolins tarafından geliştirilmiştir. Demolins toplumları, zümrelerin hâkim olduğu ve kişilerin önem kazandığı toplumlar olarak sınıflamıştır. Bireylerin önem kazandığı toplumlarda, toplumsal

3 Prens Sabahattin, *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?*, Ankara, 2002.

4 Nurettin Şazi Kösemihal, *Sosyoloji Tarihi*, İstanbul, 1968.

5 Paul Descempis, *Deneyisel Sosyoloji*, (Çev. Nurettin Ş. Kösemihal), İstanbul, 1965.

6 Emre Kongar, *Türk Toplum Bilimcileri*, Ankara, 1982.

7 Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İstanbul, 2004, s.80.

zümreleşmenin bireyin çevresinde oluştuğunu söylemiştir. Bu duruma Anglo-Sakson ülkeleri örnek göstererek bu tür toplumların geliştiğini öne sürmüştür.⁸ Edmond Demolins aileyi; ataerkil, yarı ataerkil, tikel ve kararsız aile olarak dört gruba ayırmıştır.

Ailenin Şekli	Toplumsal Şekil	Coğrafi Şekil	Yönü
Babaerkil	Çobanlık	Step	Doğu ve Doğu Avrupa
Kök Aile	Balıkçılık	Sahil	Kuzey
Kararsız Aile	Avcılık	Step-Sahil Arası	Batı

Demolins'e göre kurtuluş ve ilerleme bireyci toplumdur.⁹ Bu toplumlara Anglo-Sakson yaşam tarzı iyi bir eğitimle verilmelidir. İnsanlar Anglo-Sakson eğitim tarzı ile kamucu yaşantı tarzından kurtulup bireyci yaşantı tarzına kavuşabilir.¹⁰ Bu yaşantı 1789 Fransız Devrimi öncesinde Fransa'da var olduğu iddia edilen, devlet ile halk arasındaki uzlaşmayı sağlayan düzendir.¹¹

Osmanlı Devleti'nde Durkheim ekolünü Ziya Gökalp, Demolins ekolünü ise Prens Sabahattin Bey temsil etmiştir. Demolins'in *Anglo-Saksonların Esbab-ı Faikiyeti Nedir?* isimli eseri bir rastlantı sonucu Sabahattin Bey'in eline geçmiş, Sabahattin Bey Demolins'ten ve Le Play ekolünden etkilenmiştir. Demolins akıl yürütme ve gözlem ilkelerinin bütün bilimlerde geçerli olduğunu söylemektedir. Dünyanın kamucu ve bireyci olarak ikiye ayrılması söz konusudur. Bu ayrım Doğu ile Batı arasındaki karşıtlığı da açıklamaktadır. Bu karşıtlık en basit gözlemlerle dahi görülebilmektedir. Demolins'e göre Doğu ile Batı'nın bu kadar farklı olmasının nedeni Doğu'nun geçmişi Batı'nın geleceği temsil etmesinden kaynaklanmaktadır. Birincisi geri kalmış ikincisi ilerlemiştir. İlkinde cemaat egemendir, ikincisinde bireyin zaferi vardır.¹²

Edmond Demolins'in "*Classification Sociale*" isimli sınıflaması ulusların her birinin hangi yapıya ne derecede bağlı olduğunu açıklamaktadır. Bir sosyal yapıdan gerekli koşullar altında diğer sosyal yapıya geçmek, "*Science Sociale*" yardımıyla sosyal hayatın belirgin ve karanlık sorunlarını aydınlatmak, açıklamak, geleceği güvence altına almak mümkündür. Demolins'e göre toplumsal kurum ve geleneklerle çatışmadan modernleşmek mümkündür. Bu konuda İngiltere'yi Fransa'ya örnek model olarak göstermiştir.¹³

8 Ergün, a.g.m., s.6.

9 Tunaya, a.g.e., s.80.

10 Aykut Kansu, "*Prens Sabahaddin'in Düşünsel Kaynakları ve Aşırı-Muhafazakâr Düşüncenin İthali*", Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce, c. I, Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi, İstanbul, 2002, s.160.

11 Buradaki Adem-i Merkeziyetçilik 1789 Fransız Devrimi öncesinde Fransa'da var olduğu iddia edilen siyasal ve sosyal düzendir. Devlet ile tebaa arasında uzlaşmacı bir rol almaktadır.

12 Hayati Tüfekçioğlu, "*Frederic Le Play'in Tarih Anlayışı*", Sosyoloji Dergisi, 2003, 3(6), s.26.

13 Prens Sabahattin, a.g.e.

19. yüzyılda değişime kapalı olan Fransız eğitim sistemi çağdaşı pedagoglar gibi Demolins'in de eleştirilerine maruz kalmıştır. Bu eleştiriler olumlu sonuçlanmış, Fransız eğitim sisteminde yenilikler yapılmıştır. Julies Lemaît¹⁴ 1898 yılında Sorbon Üniversitesindeki konuşmasında Fransız eğitim sisteminde ıslahat yapılmasının nedenlerini ayrıntılı biçimde anlatmıştır. Lemaître, eğitimdeki eski Latince ve Yunancanın ağır dersler olduğunu bunun yerine yeni lisanların öğrenilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca coğrafya ve tabii bilimlere ağırlık verilmesini, derslerde oyun ve gezintilerin olmasını, yatılı okulların kaldırılmasını, çocukların meslek seçimlerinde serbest olmalarını, öğrencilerin dünyayı tanımları, ahlak eğitiminde eksikliklerin olduğu ve bunların tamamlanması gerektiğine dikkat çekmiştir.¹⁵

Lemaître ile aynı düşünceleri paylaşan Demolins 1898 yılında *L'Education Nouvelle* (Yeni Eğitim) isimli eserini yazmıştır. Demolins'e göre idare eski insanlardadır ve bu insanların gözü geçmişe daha yakındır. Bu yüzden yenilikleri görme yetenekleri yoktur. Eğitimin bu kadar durgun olması normaldir. Hâlbuki Fransızlar ya durur ya da yolun sonunu görürlerse sıçramak isterler. Demolins o dönemde yüksekokul mezunu gençlerin ahlaki yönden zayıf olmasını okuldaki yaşantılarında baskı olmasına ve bu durumun genel hayatlarında devam etmesine bağlamıştır. Öğrenmek, derse öğrencinin aktif bir şekilde katılması ile gerçekleşir. Öğrenciler teneffüslerde rahat bir şekilde hareket etmeli, fikirlerini açıkça söylemelidir. Böylece öğrencilerin yetenekleri ortaya çıkar. Ama çocuklar dört duvar arasına sıkıştırılmakta, susarak sabırla öğretmenlerini dinlemeye zorlanmakta, evde verilen ödevleri isteksizce yapmakta, tertemiz kıyafetler ile okul içinde sıra ile gezdirilmekte, serbest dolaşmalarına izin verilmemektedir. Demolins bu durumun öğrencileri tembelleğe ittiğini, yeni fikirler üretmelerinin durdurduğunu ve yaratıcı özelliklerini kaybetmelerine neden olduğunu söylemektedir. Demolins aynı dönemde İngiltere'de eğitim sisteminin Fransa'dan çok farklı olduğuna dikkat çekmektedir. İngiltere'de öğretmenler gençlerle genç olmakta, onlarla oyunlar oynamakta ve bu oyunlarda öğrencilerle ciddi bir şekilde yarışmakta idi. Demolins'e göre bir eğitmen böyle olmalı, tamamıyla zihni etkinliklere kendisini ve öğrencileri vermemeli idi. Demolins ahlak ve din dersinin yerine çocuklara ahlak yönünden temiz, sağlıklı bir hayat sağlanmasının daha etkili olduğunu düşünmüştür. Kuru, sağlıksız yatılı okullar kapatılmalıdır. Bu okulların yerine öğretmenlerin aileleri ile birlikte yaşadıkları, aile ruhunun hâkim olduğu okullar açılmalıdır. Öğrencileri daima gözetlemek, yasaklar ve zorlamalar getirmek yanlış bir eğitim metodudur.¹⁶

14 Fransız eleştirmen, hikayeci ve oyun yazarı (1853 -1914). 1883 yılında Grenoble Üniversitesi'nde profesör olmuş, bir süre sonra istifa etmiştir. Kendine özgü dili ve üslubu ile tanınmıştır (<http://global.britannica.com/EBchecked/topic/335641/Jules-Lemaitre>).

15 Halil Fikret Kanad, *Pedagoji Tarihi*, İstanbul, 1968, s.8.

16 Kanad, a.g.e., s.9.

Demolins İngiltere’ in işgal ettiği sömürgelere işaret ederek emperyalist yarışta geride kalan Fransa için çözüm önerileri göstermiştir. Ona göre Fransa’nın geri kalmasının nedeni anlayış farkıydı. Bürokratik zihniyetli Fransa sömürgelelerini yönetecek bürokratları yetiştirme ve onları idari bir yapı içinde tutma gayreti içindeydi. Hiçbir aristokrat Fransa’yı terk edip sömürgelere yerleşmeye özendirilmiyordu. Demolins’e göre Fransa’da Devrim sonrası eğitim politikası insanları devlet hizmetine yöneltiyor, onları merkezi devlete hizmet eden ve dolayısıyla da modern ve merkezi devleti güçlendiren bireyler haline getiriyordu. Merkezi devlette çalışmak kralcılar açısından vicdanen mümkün değildi ve bunların bağınaz olanları uzun yıllar parlamento üyeliği dâhil her türlü devlet işini reddetmişlerdi. Demolins 19.yüzyılın sonunda aristokratların kendilerine yeni yaşam alanları yaratmalarını ve sömürgelere yerleşerek Fransa’ya hizmet etmelerini öneriyordu. İnsanlar eğitim aracılığıyla merkezi devlete hizmet etme arzusundan; “cemaatçi” tarzdan “bireyci” yaşantı tarzına geçebilirler ve “bireyci” olarak yetiştirilecek yüksek sınıf üyeleri olarak toplumu devrim öncesi koşullara taşıyabilirlerdi. Demolins, amacına yönelik olarak Normandiya’da Arv Çayı üzerinde Vernöy civarında 1899 yılında Deroş Okulunu ve “Ecoles des Roches” adıyla özel bir okul kurmuştur. Demolins’in amacı bu okullarda aristokratların çocuklarına işe yarayacak bir eğitim vermektir. İşe yarayan eğitim onları özellikle İngiltere ile Fransa arasındaki emperyalist yarışa hazırlayacak olan eğitim demektir.¹⁷ Bu okullarda öğrencilerin birbirlerine eğitim konusunda yardımcı olduğu eğitim sistemi kurulmuştur. Kapiten denilen üst sınıftaki öğrenciler daha alt sınıflarda eğitim gören öğrencilere yardımcı oluyorlardı. Kapitenler arkadaşlarının ve öğretmenlerinin takdirini kazanan öğrenciler arasından seçiliyordu.¹⁸ Arkadaşlarının istemediği birisi kapiten olamazdı. Kapitenler müdür, daire müdürü ve öğretmenler tarafından oluşan iç meclis tarafından atanırdı. Daire kapitenleri arasından 7-8 adet okul kapiteni seçilirdi. Kapitenlerin aralarından seçtikleri ortak kapiten okul müdürü ile sürekli olarak görüşürdü. Kapiten bulunduğu topluluğun ve yerin temizliğinden, ahlakından ve disiplininden sorumluydu. Haftada bir kez daire müdürü ile toplanan kapitenler haftalık işler için kendi aralarında da toplanırlardı.¹⁹

Demolins okullarda öğrencileri emirlere itaat etmeye zorlamayı eleştirmiş; mükâfat ve cezanın şöhret ve rekabeti doğuracağını belirtmiştir. Ona göre itaat öğrencilerin içinden gelmeli, öğrenciler kendi kendilerine hâkim olmayı öğrenmeli idi. Ders çalışmak mükâfat alınacak bir durum olmamalıdır. Çünkü öğretimin merkezi, insanın kendisidir. Demolins yabancı dil öğreniminde de yeni

17 Kansu, 2002 a.g.m. s.157-158.

18 Mehmet Ö. Alkan, *Gönüllü Sürgünden Zorunlu Sürgüne Bütün Eserleri*, Prens Sabahaddin, İstanbul, 2007

19 Kanad, a.g.e., s.19.

metotların kullanılmasını savunmuştur. Bilimsel çalışma yapabilmek için o günün şartlarında üç dilin; İngilizce, Fransızca ve Almanca'nın iyi bilinmesi gerektiğini savunmuştur. Demolins'e göre öğrenciler ilk üç yıl genel eğitim görmeli, yüksekokulda yani ihtisas kısmında bölümlerini kendileri seçmeli, geleceklarine kendileri karar vermelidir. Tarih ve coğrafya dersi; insanın bugününü, geçmişini, memleketini incelemesi, araştırması ve öğrenmesi açısından önemlidir ve öğrencilerin bu dersleri öğrenmeleri asli görevleridir. Fizik ve kimya derslerinin somut bir şekilde, sınıf dışında serbest havada yapılmasını, öğretimin doğal ve gerçek hayata uygun olması gerektiğini belirtmiştir. Öğrencilere ziraat ve sanayi kuruluşları gezdirilmeli, tarlada ölçme yapılmalı, bitki ve hayvanlar doğal ortamlarında görülmelidir. Öğrencilerin el işi becerileri geliştirilmelidir. Özellikle tahta ve demir işlemeciliği çocuklara sabretmeyi, çalışmaya devam etmeyi, pes etmemeyi öğretmektedir. Top oynamak, kürek çekmek gibi çeşitli sportif faaliyetler çocuğun bedensel ve zihinsel gelişimini aynı anda sağlamaktadır. Okullarda çeşitli sanatsal faaliyetler düzenlenmeli, ahlaki konferanslar düzenlenmelidir. Bu tip okulların açılması masraflı olmalarını gündeme getirmiştir. Ancak Demolins'e göre bu okulların açılmaması millete daha da pahalıya mal olmakta, bir milletin gençliği eski okullarda feda edilmektedir.²⁰

Demolins iyi bir memur ya da öğretmen olmak için yurt dışında eğitim almayı gereksiz görmüştür. Okul kitaplarının öğrencilerin düzeylerine uygun bir şekilde hazırlanması gerektiğini belirtmiştir. Böylece öğrenciler eğitimlerini kısa sürede tamamlayabileceklerdir. Memur olarak yetişecek öğrencilere çabuk ve temiz iş yapma amacı aşılmalıdır. Yurt dışına eğitim için gönderilen öğrencilerin aydın bir tüketici olmaktan ziyade girişimci tüketici olmaları hedeflenmelidir.²¹

Demolins'e göre Fransız okulları kuramsal bilgiye önem vererek öğrencileri devlet memuriyetine hazırlıyordu. Bireylere pratik bilgiler verilerek hayatlarını devam ettirmeleri için gerekli olan beceriler kazandırılmalı idi. Böylece toplumda memur dışında marangoz, inşaat ustası, tarım işlemecisi gibi işlerde çalışan kişiler de var olabilecektir. Demolins sisteme ters olmasına rağmen öğrencilere spor eğitiminin verilmesi gerektiğini de belirtmiştir.²²

Demolins'e göre Anglosakson ülkelerinde eğitim bireysel yetenekleri geliştirmeye dayanıyordu. Bu tutumun devlet yönetimine yansısı merkezdaşlık olmuştur. Kamucu iktidarlar merkezietçi yönetimlerini sürdürecektir bir eğitim düzenine sahipti ve bireyin kişisel gelişimi engellemekte idi.²³ Demolins Anglo-Saksonların

20 Kanad, a.g.e., s.13.

21 Alkan, a.g.e., s.120.

22 Kansu, a.g.m., s.163-164

23 Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri*, Ankara, 1964, s. 219.

üstünlüğünün; diğer toplumlarda yaygın biçimde kabul gören kolektif güven yerine, kişisel girişimi geliştiren öz güveni destekleyen eğitimlerinden kaynaklandığını belirtmiştir.²⁴

B. Edmond Demolins'in Türk Siyasi ve Düşünsel Hayatına Etkisi

Prens Sabahattin Bey, Osmanlı'nın kurtuluşu için siyasi ve toplumcu çözümlerin türetildiği bir dönemde Ziya Gökalp'in merkezietçi fikirlerinin aksine adem-i merkezietçi bir anlayışla ferdin görüş, davranış ve kişisel hürriyetini toplumsal menfaatin önünde tutarak Türk sosyolojisinin iki ana geleneğinden birisinin öncüsü olmuştur.²⁵ Siyasi açıdan ise İttihat ve Terakki yönetiminde muhalifleri etrafında toplayan "Meslek-i İctima" akımı taraftarıdır. Demolins'in Türk siyasi ve düşünsel hayatına etkisini Prens Sabahattin'in fikirlerinde görmek mümkündür. Prens Sabahattin Bey; Paris'te Edmond Demolins ile tanışmış, onun "Anglo-Saksonlar'ın Faikiyelerinin Sebebi Nedir?" adlı eserini okuyarak fikirlerinden etkilenmiş ve Le Play'in fikirlerini takip edenlerin girdiği Science Social Cemiyeti'ne üye olmuştur.²⁶ Fikirlerinin temelinde "Le Play" akımı hakim olan Sabahaddin Bey'in "birey"i öne çıkaran tezleri liberalizm değil Sosyal Darwinizm kaynaklıdır.²⁷

Prens Sabahattin Bey siyaseten İttihat ve Terakki yönetiminde, muhalifleri etrafında toplayan "Meslek-i İctima" akımının öncüsü olduğu için İttihatçılar, Prens Sabahattin Bey'in düşüncelerine karşı çıkmışlardır.²⁸ Bu durum ünlü edebiyatçımız Yahya Kemal Beyatlı'nın "Çamlar Altında Musahabe" adlı yazısında hicivle karışık eleştirilmektedir. Yahya Kemal Beyatlı Pariste Ali Kemal tarafından çıkarılan Peyâm Gazetesinin edebiyat eki olan Peyâm-ı Edebi dergisinde Süleyman Sâdi takma (müstear) ismiyle yazdığı bu eserinde; 2179 yılının Türkiye'sinde İttihat ve Terakki Partisi'nin eğitim alanında yaptığı reformların etkilerini kurgusal bir dille anlatmaktadır. Ancak ne gariptir ki hikâyenin kahramanı daha hikâyenin başında "yeni bilim kurgu eserlerini okumayı, Arthur Schopenhauer ve Edmond Demolins okumaya tercih ederim" demekte, İttihatçı bazı aydınların muhalif olduğu görüşlere de mesafesini koymaktadır.

24 Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara, 2008.

25 Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul, 2002.

26 Tütengil, Cavit Orhan, Prens Sabahattin, İstanbul 1954.

27 M. Şükrü Hanioglu, Reddedilen "Yerinden Yönetim mi idi", Sabah, 24 Ekim 2014.

28 Bahri Ata, "Yahya Kemal Beyatlı'nın 'Çamlar Altında Musahabe-II' Yazısı Üzerine Yeni Bir Yorum", *Türk Yurdu*, 295 (32), 2012.

Edmond Demolins'in "*Anglo-Saksonlar'ın Faikiyelerinin Sebebi Nedir?*" adlı eserinde Demolins, Prens Sabahattin'in genel olarak benimsediği görüşleri ortaya koyuyordu. Bu görüşteki ana nokta iki toplum tipinin belirlenmesidir. Bunlar *communauties* (kamucu, iştiraki) ve *particularist* (bireyci, ferdi) toplum tipleridir. Birinci tip toplumda kişi değil aile, kabile klan ya da devlet gibi zümreler üstünlüktedir. Bu tür topluluklar her şeyi devlet kapısından bekleyen, müstehlik²⁹ ve sorumsuz, kendi kendini idare edemeyen fertlerden oluşmaktadır. Böyle bir topluluğun insanların hürriyetleri kendilerine gayet dar bir hareket alanı bırakıldığı için çok azdır. Merkezi iktidar, ferdi hürriyet alanını dilediği şekilde kısar, fertleri baskı altında tutar. Bu tür topluluklar Batı karşısında yavaş yavaş hayat sahnesinden silinmeye, Batı tarafından massedilmeye, bir çeşit Batılılaşmaya mahkûmdurlar. Bu tip toplum tek kelime ile Doğu'dur. İkinci tip toplumda ise sosyal yapının temeli ferttir ve ferdi gayretlerdir. Özel hayatın temeli kişisel teşebbüstür. Özel hayat genel hayata hâkimdir. Merkezi otorite sınırlanmış veya parçalanmıştır. Kuvvetler ayrılığı, mahalli idare veya adem-i merkeziyet gibi siyaset prensipleri, toplum hayatının dayandığı temeller haline gelmiştir. Fert geniş bir hürriyet alanına sahiptir, aktif bir vatandaşdır ve sosyal yapının mimarıdır. Bu tür toplum Batı'dır. Sabahattin Bey Asya, Doğu ve Güney Avrupa, Afrika ve Güney Amerika'yı az gelişmiş yerler olarak görmektedir. Osmanlı toplumunun çağdaşlaşmasına bu görüşlerini uyarlamaya çalışan Sabahattin Bey ayrımı yapılan iki tip için Tecemmüi ve İnfiradi terimlerini kullanmıştır.³⁰

29 Tüketici.

30 Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. Aktaran Murat Kılıç, *Türk Siyasi Hayatında Bir Muhallif İsim ve Hareket: Prens Sabahattin ve Meslek-i İçtima*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2010/2, S. 2.

1. BÖLÜM

BİR ANGLO-SAKSON İLE BİR FRANSIZ'IN OKULDAKİ HÂLLERİ

Çocukları olgun insan yapmak için onlara daima vicdanlarını okşayarak büyüyük adam muamelesi edilmelidir.

Edmond Demolins

İngiliz toplumu ile diğer Batı milletleri arasındaki fark, okuldan itibaren ortaya çıkar. Önemli olan bu fark, Anglo-Saksonların üstünlük sebeplerini ortaya koyar.

Her milletin eğitim metodu, kendi âdet ve geleneklerine uygun bir şekilde olabilir. Bilindiği gibi eğitim tarzının da toplum üzerinde büyük bir etkisi vardır. Buna örnek olarak Fransa, Almanya ve İngiltere'nin eğitim sistemleri ilk üç bölümde izah edilecek, dördüncü bölümde de çocuklarımızı eski hayatlarından çok farklı olan yeni hayatın şartlarına uygun bir biçimde eğitmek için nasıl hareket etmemiz gerektiği gösterilecektir.

1. FRANSIZ EĞİTİM ŞEKLİ FAYDA SAĞLIYOR MU?

I

Ortaöğretimi bitiren yüz Fransız gencine hangi mesleğe gitmek istediklerini sorunuz. Bunların dörtte üçü size devlet memurluğuna³¹ aday olduklarını ifade edecek. Bu gençlerden önemli bir kısmının arzusu; asker, hâkim, maliye memuru olmak veya devlet dairelerinden birine girebilmektir. Serbest meslekleri tercih edenler ise yukarıda saydığımız mesleklere giremeyenler arasından çıkar. Doğal olarak hükümet kendisine başvuran bu gençlerin hepsini kabul edemeyeceğinden

31 Fransa'da devlet memurluğu anlayışı, devlet anlayışının yansıması olarak görülmektedir. Fransız vatandaşlarına göre devlet ne bir bekçi ne de bir hakemdir. Kişisel düşünce ve görüşlerin üzerinde yer alan, genel yarar ve ortak iyiliği sağlayan gerçeğin en önemli koruyucusudur. Bu anlayış içinde devlet memuru olan kişinin eğitimi diğer kişilerden farklıdır. Bu kişiler işlerine özel bir uyum sağlamalı ve hayatlarını işlerine adanmalıdır (Grgorie'den akt. Cahit Tutum, *Memurluk Statüsü*, Amme İdaresi Dergisi, C.5, S.2).